

С.Г. Пирков, О.М. Виговська

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СХИЛЬНОСТІ ДО ВІДХИЛЕНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ІЗ СОЦІАЛІЗОВАНИМ ТА НЕСОЦІАЛІЗОВАНИМ ТИПОМ РОЗЛАДУ ПОВЕДІНКИ

Донецький державний медичний університет ім.М.Горького

Ключові слова: девіантна поведінка, підлітки, соціалізований та несоціалізований тип розладу поведінки

З проблемами девіантної поведінки дитячі психіатри зустрічаються постійно, тому що девіантна поведінка є одним з найчастіших психіатричних розладів у дитячому віці. Основними причинами розладів поведінки дітей та підлітків можуть бути: несприятливі умови життя та виховання, провали у знаннях і пов'язані з ними труднощі у навчанні, різноманітні біологічні фактори. Як виявили численні дослідження, девіантно-делінквентна поведінка (ДДП) підлітків є наслідком біологічних (перинатальної, резидуально-органічної та інших) патологій та соціаль-

но-середовищних чинників [7, 8].

Епідеміологічні дослідження останніх років, які були проведені фахівцями України та країн СНД, показали неухильне зростання відхилень в поведінці, які ускладнюють становлення соціально зрілої особистості, формування соціологічної адаптації дітей та підлітків [1, 2, 4 та інші].

Метою дослідження було вивчення різних форм відхиленої поведінки у підлітків із соціалізованим та несоціалізованим типом розладу поведінки.

Матеріали та методи дослідження

Об'єктом дослідження стали підлітки із соціалізованим та несоціалізованим типом розладу поведінки, що знаходились на лікуванні у Донецької обласної клінічної психіатричної лікарні.

Відповідно до мети дослідження підлітки були поділені на дві групи:

1-а – підлітки з несоціалізованим типом розладу поведінки (18 осіб).

2-а – підлітки з соціалізованим типом розладу поведінки (6 осіб).

Оцінка схильності до відхиленої поведінки підлітків проводилася за методиками СВП

(методика діагностування схильності до відхиленої поведінки) [5], «Hand – тест» (проективна методика оцінки схильності до агресивної поведінки) [3] та А. Басса і А. Даркі (методика діагностування показників та форм агресії) [6].

Вірогідність результатів дослідження забезпечувалася застосуванням статистичних методів, реалізованих на IBM-сумісному комп'ютері в пакеті програм STADIA. При порівнянні середніх величин використовувався метод Манна-Уїтні з визначенням імовірності розходжень «р». Розходження приймалися значимими при $p < 0,05$.

Результати дослідження та їх обговорення

Результати, отримані за методикою схильності до відхиленої поведінки надані у табл. 1.

За шкалою 1, яка вимірює рівень готовності досліджуваного представляти себе у найбільш привабливому вигляді з точки зору соціальної бажаності, результати двох груп досліджуваних потрапили у один інтервал. Ця обставина свідчить про те, що підлітки з соціалізованим

та несоціалізованим типом розладу поведінки мають помірну тенденцію давати соціально привабливі відповіді. Однак рівень значимості «р» за цією шкалою має показник 0,0042, що свідчить про статистично достовірну різницю за цією шкалою серед досліджуваних груп. Таким чином, підлітки з несоціалізованим типом розладу поведінки у більшому ступені схильні давати соціально бажані відповіді.

Середні значення показників методики СВП

Шкали	Групи				Рівень значимості «р»
	1-а		2-я		
	М	m	М	m	
1.	59,6	1,73	58,3	4,33	0,0042
2.	49,1	1,96	57	5,79	0,078
3.	45,4	2,09	52,8	4,87	0,0585
4.	46,9	2,72	52,8	5,9	0,0042
5.	49,2	2,44	51,3	5,12	0,0585
6.	52,3	2,55	63,3	6,78	0,0445
7.	52,6	1,98	59,7	5,99	0,0333

Примітка: М – середнє; m – помилка середнього; 1. Шкала настанови на соціальну бажаність відповідей; 2. Шкала схильності до здолання норм та правил; 3. Шкала схильності до адиктивної поведінки; 4. Шкала схильності до саморуйнівної поведінки; 5. Шкала схильності до агресії та насильства; 6. Шкала вольового контролю емоційних реакцій; 7. Шкала схильності до делінквентної поведінки.

Результати, отримані за шкалою 2 методики СВП (схильність до здолання норм та правил), свідчать про те, що в підлітків обох груп в однаковому ступені виражені тенденції до здолання норм та правил, про неконформістські установки, про схильність протистояти власні норми та правила груповим, також про тенденцію «порушувати спокій», «шукати труднощі», які можливо було б здолати.

Відсутність достовірних розходжень за шкалою 3 указує на подібну готовність до реалізації адиктивного поведінки в порівнюваних групах.

Статистично достовірні відмінності («р» = 0,0042) були отримані за шкалою 4 «схильності до саморуйнівної поведінки». Отримані результати свідчать про те, що підлітки з соціалізованим типом розладу поведінки більш схильні до реалізації різних форм аутоагресивної поведінки у порівнянні з 1-ою групою. Це свідчить про низьку цінність до власного життя, схильності до ризику, вираженої потреби до гострих відчуттів.

Рівень значимості «р» = 0,0585 отриманий за шкалою 5 «схильності до агресії та насильства», свідчить про те, що різниця між середніми значеннями за цією шкалою у досліджуваних з соціалізованим та несоціалізованим типом розладу поведінки не є статистично вірогідними.

Однак слід відзначити, що середні оцінки, отримані за шкалою 5 свідчать про те, що обидві групи досліджуваних мають однакові агресивні тенденції у поведінці, а також ступінь агресивної спрямованості особистості у взаємовідносинах з іншими людьми.

Дані, отримані за шкалою 6, свідчать про те, що підліткам з несоціалізованим типом розладу поведінки притаманна слабкість вольового контролю емоційної сфери, небажаність або неспроможність контролювати поведінкові прояви емоційних реакцій. Вірогідно низькі показники шкали вольового контролю емоційних реакцій у підлітків із несоціалізованим типом розладу поведінки можуть свідчити про схильність цієї групи підлітків реалізовувати негативні емоції безпосередньо у поведінці, без урахування «за» та «проти», про несформованість вольового контролю своїх потреб та почуттєвих потягів. У підлітків із соціалізованим типом розладу поведінки вище перераховані тенденції виражені менше.

Результати порівняльного дослідження за методикою СВП (шкала 7 – схильність до делінквентної поведінки) свідчать про наявність делінквентних тенденцій, а також низький рівень соціального контролю у обстежених осіб. Однак так званий «делінквентний потенціал» достовірно вищий у підлітків із соціалізованим ти-

пом розладу поведінки («р»=0,0333). Ця обставина може свідчити про те, що підлітки з цим типом розладу поведінки часто адаптуються у групі однолітків з різними асоціальними напрямками, що передумовлює реалізацію делінквентних тенденцій цією групою (більшість делінквентних вчинків у підлітковому віці реалізуються тільки групою підлітків), в цьому випадку група є і метою і засобом досягнення цього потенціалу.

Таким чином, результати отримані за допомогою методики СВП дали змогу зробити висновки про схильність до відповідних видів девіантної поведінки досліджуваних із соціалізованим та несоціалізованим типом розладу поведінки. При порівнянні результатів дослідження за

цією методикою були виявлені відміни у схильностях цих досліджуваних.

При подібній готовності до порушення соціальноприйнятих норм і правил, до реалізації агресивних тенденцій і насильства в підлітків порівнюваних груп відзначаються різні механізми формування делінквентного поведінки. Очевидно, у підлітків із несоціалізованим типом розладу поведінки таким формуючим моментом є слабкість вольового контролю емоційних реакцій, у той час, як у підлітків іншої групи велике значення має адаптація на патологічному рівні в групах з асоціалізованими формами поведінки.

Результати, отримані за методикою А. Басса та А. Даркі наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Середні значення показників за методикою А. Басса и А. Даркі

Шкали	Групи				Рівень значимості «р»
	1-я		2-я		
	М	m	М	m	
Індекс агресивності	253	11,3	212	9,65	0,0007
Індекс ворожості	226	12,4	189	15,2	0,0246
Фізична агресія	247	15,1	204	17,1	0,0042
Вербальна агресія	231	10,2	183	6,34	0,0028
Непряма агресія	280	15,2	249	18,2	0,0127
Негативізм	268	15,4	223	22,8	0,0018
Роздратування	229	12	194	16,1	0,0151
Підозрілість	243	12,8	215	14,7	0,0287
Образа	209	15,6	163	16,7	0,0062
Почуття провини	172	11,8	158	21,4	0,0151

Примітка: М – середнє; m – помилка середнього.

Порівняльний аналіз результатів дослідження, отриманих за допомогою методики А.Басса й А.Даркі, показав статистично вірогідно більш високі показники за всіма шкалами опитувальника в підлітків з несоціалізованим типом розладу поведінки. Подібна обставина свідчить про кількісно більшу виразність різних форм агресивності й ворожості в підлітків вищевказаної групи.

Проведений додатково кореляційний аналіз індексів агресивності й ворожості з показниками шкал методики А.Басса й А.Даркі (табл.3)

свідчить про деякі розходження у формуванні агресивного поведінки в порівнюваних групах. Так, у структурі агресивного поведінки підлітків із несоціалізованим типом розладу поведінки в однаковому ступені представлені всі елементи: фізична, вербальна і непряма агресія. У той час як агресивність підлітків із соціалізованим типом в основному формується з фізичної і непрямой агресії без істотного впливу вербальної агресії.

Результати, отримані за допомогою методики Hand-test запропоновані у табл. 4.

Таблиця 3

Кореляція шкал методики А. Басса и А. Дарки з індексами агресивності та ворожості

Шкали	Групи			
	1-а		2-а	
	«г»	«р»	«г»	«р»
Кореляція з індексом агресивності				
Фізична агресія	0,86	0,0001	0,774	0,0124
Вербальна агресія	0,792	0,0003	0,241	0,694
Непряма агресія	0,834	0,0004	0,757	0,0138
Кореляція з індексом ворожості				
Підозрілість	0,839	0,0001	0,967	0,0061
Образа	0,894	0,0001	0,961	0,0078

Примітка: 1-а – підлітки з несоціалізованим типом розладу поведінки; 2-а – підлітки з соціалізованим типом розладу поведінки; «г» - коефіцієнт кореляції за Спірманом; «р»- рівень значимості.

Таблиця 4

Середні показники шкал методики Hand-test

Шкали	Групи				Значимість «р»
	1-я		2-я		
	М	m	М	m	
I	1,17	0,459	0,333	0,715	0,0007
MAL	0,444	0,202	0,333	0,333	0,0002
WITH	0,5	0,218	0,5	0,342	0,0004
PATH	1,44	0,422	1,33	0,667	0,0006
Agg	21,7	2,71	14,7	3,52	0,0042
Dir	14	2,57	20,7	3,63	0,0042
Aff	8,67	2,72	11,2	4,4	0,0018
Com	14,6	3	21,3	4,21	0,0042
Dep	2,11	1,2	1,5	1,5	0,0002
F	1,11	0,762	0	0	0,0001
Ex	0	0	0	0	0,0001
Crip	3,33	1,11	3,17	3,17	0,0002
Des	1,44	1,04	5	3,42	0,0002
Ten	0	0	0	0	0,0001
Act	24,7	4,36	22,5	8,14	0,0034
Pas	9,17	4,17	0	0	0,0001
Bas	0	0	0	0	0,0001
Fail	3,22	1,96	0	0	0,0001

Примітка: I – схильність до відкритої агресивної поведінки. MAL – ступінь особистісної дезадаптації. WITH – тенденція до відходу від реальності. PATH – наявність психопатології. Agg – агресія. Dir – директивність. Aff – афектація. Com – комунікація. Dep – залежність. F – страх. Ex – експібіціонізм. Crip – калечність. Des – опис. Ten – напруг. Act – активні безособові відповіді. Fail – відмова від відповіді. Bas – галюцинації. Pas – пасивні безособові відповіді.

Результати, отримані за допомогою цієї методики, свідчать про те, що у підлітків з несоціалізованим типом розладу поведінки спостерігається достовірно більш питома вага відповідей категорії Agg. Ця обставина вказує на те, що у цієї категорії підлітків у більшості випадків рука сприймається, як домінуюча, ображаюча, господарююча, яка наносить пошкодження, нападає або активно хватає іншу людину або який-небудь предмет. Можна казати про те, що прихований стереотип поведінки в них у процесі міжособистого спілкування – домінування та покарання. Несвідома мета поведінки – покарання провини.

Рівень директивності вище у підлітків із соціалізованим типом розладу поведінки. У цій категорії у досліджених цієї групи рука сприймалась як: управлінська, направляюча, повчаюча, заважаюча або яким-небудь чином, активно впливаюча на іншу людину. Таким чином, у підлітків із соціалізованим типом розладу поведінки також проявляється установка перевершення над людьми, очікування, що інші повинні поводитись так, як їм заманеться, але не навпаки, підвищена готовність використовувати інших людей у своїх намірах.

За категорією «афектація» (Aff) результати вище у групи з соціалізованим типом розладу поведінки. У цій категорії рука сприймається як виражаюча приязність, любов, емоційно позитивні, благородні відношення до інших, до цієї категорії відносяться відповіді, у яких рука пропонує товаришувати або допомогу іншим. Таким чином, у підлітків із соціалізованим типом розладу поведінки вище здатність до активного соціального життя, вище бажання суб'єкта працювати з іншими, та характеризується наявністю благодійного відношення та приязні. Вказану обставину необхідно враховувати при проведенні психокорекційної роботи з цим контингентом осіб.

Вищепідкреслене підтверджується категорією Com, питома вага яких достовірно вища у підлітків із соціалізованим типом розладу поведінки. Таким чином, слід відмітити, що у цієї групи досліджуваних вищий показник «ділового» спілкування. Ця група досліджуваних у більшій ступені сприймає руку як намагаючу спілкуватися. При цьому спілкування пов'язане з почуттям рівності або підлеглості спілкуючого по відношенню до тієї людини, з якою він спілкується. У цих відповідях ярко видно, що

комунікатор потребує зворотнього зв'язку та прийняття, хоче бути зрозумілим до своєї аудиторії, а також поділитись інформацією.

Однак, за категорією «залежність» Dep результати вище у досліджених з несоціалізованим типом розладу поведінки, що свідчить скоріш про те, що ця група досліджуваних у більшому ступені потребує допомоги та підтримки.

За категорією «каліцтво» (Crip) результати вище у групі підлітків із несоціалізованим типом розладу поведінки, що може свідчити про те, що ця група досліджуваних у більшій ступені думає про власну фізичну недовершеність, у них набагато більше виражена боязливість власної безпорадності або яких-небудь недоліків. Ці думки можуть стати основою для розвитку агресивних тенденцій у цієї категорії підлітків.

Підлітки з соціалізованим типом розладу поведінки у більшій мірі схильні давати безособові відповіді. У даному випадку, відповіді, отримані за категоріями «опис» та «активні безособові відповіді» свідчать про те, що ця група досліджуваних намагається знеособити, приховати справжні установки та тенденції.

Схильність до відкритої агресивної поведінки у більшій ступені виявлена у досліджуваних з несоціалізованим типом розладу поведінки, що підтверджується результатами, отриманими за допомогою інших методик. Таким чином, можна зробити висновок, що підлітки з несоціалізованим типом розладу поведінки у більшій ступені схильні до реалізації агресивних тенденцій у соціумі.

Показники особистісної дезадаптації також вірогідно вище у підлітків з несоціалізованим типом розладу поведінки, що може свідчити про протиречиві тенденції та установки у міжособистісних взаємовідносинах.

Тенденція до відходу від реальності, за результатами цієї методики, однаково проявляються у двох групах.

Таким чином, порівняльний аналіз схильності до поводження підлітків, що відхиляється, із соціалізованим і несоціалізованим типом розладу поводження свідчить про різні механізми формування делінквентного поводження в досліджуваних групах, а також про відмінності ступеня виразності різних форм агресивності й ворожості серед них. Подібну обставину необхідно враховувати при проведенні лікувально-реабілітаційних заходів серед даного контингенту осіб.

С.Г. Пырков, Е.М. Выговская

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СКЛОННОСТИ К ОТКЛОНЯЮЩЕМУСЯ ПОВЕДЕНИЮ ПОДРОСТКОВ С СОЦИАЛИЗИРОВАННЫМ И НЕСОЦИАЛИЗИРОВАННЫМ ТИПОМ РАССТРОЙСТВА ПОВЕДЕНИЯ

Донецкий государственный медицинский университет им.М.Горького

Были исследованы подростки с социализированным и несциализированным типом расстройства поведения. Обнаружены разные механизмы формирования делинквентного поведения в исследуемых группах, а также отличие степени выраженности разных форм агрессивности и враждебности среди них. (Журнал психиатрии и медицинской психологии. — 2006. — № 1 (16). — С. 48-53).

S.G. Pyrkov, E.M. Vygovskaya

COMPARATIVE ANALYSIS OF PROPENSITY TO THE DEVIATING CONDUCT OF TEENAGERS WITH THE SOCIALIZED AND UNSOCIALIZED TYPE CONDUCT DISORDER

Donetsk State Medical University

Teenagers with the socialized and unsocialized type of disorder of conduct were explored. Different machineries of forming of delinquency conduct in the explored groups are discovered, and also differences of degree of expressed of different forms of aggressiveness and hostility among them. (The Journal of Psychiatry and Medical Psychology. — 2006. — № 1 (16). — P. 48-53).

Література

1. Дозорець Л. Корекція агресивності у дітей // Психолог. — 2006. - №9. — С.53-58
2. Кондратенко Н. Особливості конфліктної поведінки підлітка // Психолог. — 2005. - № 48 — С. 16-22.
3. Курбатова Т.Н., Муляр О.И. Проективная методика исследования личности «HAND – ТЕСТ» (руководство по использованию). — СПб: «Иматон», 1995. - 43с.
4. Маценко В. Девіантна поведінка особистості // Психолог. — 2003. - № 28 - С. 14 – 19.
5. Орел А.Н. Методика диагностики склонности к отклоняющемуся поведению (СОП). Руководство Научно-производственный центр «Психодиагностика», Ярославль 1999. - 25с.
6. Райгородский Д.Я. (ред. сост.). Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. Самара: Издательский дом «Барах» — М., 2003. — 672с.
7. Собкова С., Романовська Д. Порухнення поведінки як наслідок неправильного виховання // Психолог. — 2006. - №8. - С.19 – 23.
8. Юрьева Л.Н., Чудакова Л.Б., Ефимов О.Е., Цилюрик Г.И. Динамика расстройств поведения у детей й подростков // Актуальні питання дитячої психіатрії в Україні. Вип.ІІ. Матер. республік, конфер. дитяч. психіатр. Харків, 1999. - С.228-231.

Поступила в редакцию 19.09.2006